

ЉУБИША МИТРОВИЋ

СТРУКТУРАЛНИ КАРАКТЕР САВРЕМЕНЕ ГЛОБАЛНЕ КРИЗЕ И НЕОПХОДНОСТ ТРАГАЊА ЗА НОВОМ АЛ- ТЕРНАТИВОМ У СВЕТУ*

*Оно што многоструке анализе пропуштају да кажу
јесте то да је проблем кризе светски и структурални...*
(И. Волерстин)

*Ако не кренемо другим путем,
изгубљени смо.*
(Н. Тинбергер)

*Ако хоћеш слику будућности, замисли једну чизму
како гази људско лице – вечно!*
(Орвел)

1. Социологија у сенци феноменологије актуелне светске кризе

Избор теме *криза и глобалне турбуленције*, несумњиво представља најозбиљнији, прворазредни проблем у савременом свету. Социолози не смеју бежати од суштинских проблема савременог друштва. Они се не смеју бавити описом и естетизацијом стварности. Време је за буђење и узбуђивање јавности! Трагање за алтернативом, „барком спасења”, јер Титаник тоне.

Наши аналитичари транзитолози, професионални реформатори као да живе у заветрини, трагају – како да „закрепе”, окрече брод који тоне, уместо да критичким истраживањима помажу проналажењу пута ка новој обали.

Савремена социологија је у дефанзиви, бави се описивањем кризе, уместо да трага за узроцима њеног произвођења и могућностима и актерима њеног превладавања.

* Овај рад је део шире студије рађене у оквиру пројекта 179074 („Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције”) који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу а финансира Министарство за науку Републике Србије.

Функционализирана социологија служи легитимизацији савременог „беспоретка”, уместо да узнемирава и ишчашене групе – у времену неспокојаза које је некад рекао Шекспир – „*Наше је доба, изашло из зглоба!*”

На жалост, друштвене науке, као и елите „шминкају” мртваца.

Савремена социологија као да је опседнута плесом елита и лабудовом песмом немоћних вођа (политичара, банкара...), уместо да трага за генераторима кризе и путевима изласка из ње.

2. О немоћи науке да се суочи са узроцима структуралне кризе која производи хаос, глобалну светску турбуленцију

Живимо у доба великог размеђа/раседања света – у његовој онтологији и друштвеној свести. На делу су дивергентни процеси глобализације и фрагментације тј. ретрибализације света. Као да упоредо са интеграцијом тј. глобализацијом земаља светског центра, теку процеси балканизације и африканизације остатка планете.

На плану друштвене свести – сцијентистички позитивизам довео је до „дисциплинарног хаоса”, доминације аналитичког ума, у времену када нам је потребна синергија приступа и парадигми на фону гесла „глобално мислити, а локално деловати”, како бисмо разумели и мењали свет.

Пледоаје за јединство теоријско-методолошког космополитизма и индивидуализма у проучавању света.

За прометејску, акционалистичку, хуманистичку-еманципаторску социологију, „социологију слободе” (А. Турен), а не манипулативну, дубоко функционализирану/злоупотребљену од стране мегакапитала и текућих елита ради очување империјалног новог светског поретка.

3. Неолиберална стратегија и моноцентрични глобализам – као произвођачи „капитализма катастрофе”, кризе, неједнакости и сукоба у савремености

Време је да се каже да је цар го. И не само то, да се објасни зашто је го! И да ли је могућ даљи опстанак човечанства у транзиционом хаосу и светском неред/беспоретку, у коме мали број људи постаје све богатији, а већина све сиромашнија. Неолиберални модел развоја рођен је крајем седамдесетих година у Чикагу. У његовом срцу је тржишни фундаментализам/читај: бандитизам, напуштање реалног сектора економије и фокусирање на глобална финансијска тржишта, у функцији мегакапитала и његових власника и функционера. Све је то довело до империјалне инвазије нове коалиције: банократије, корпорократије, снага милитаризма, плутократа, политократа и медијократа. Све су ове групе/класе и елите упрегнуте да раде под заставом бога Мамона, за лихварску Интернационалу капитала.

Експанзија „доктринна шока” и неоимперијализма, у идеолошкој сфери легитимисала се – као покрет за универзализацију људских права и демократију – а претворила се у крваву одисеју мегакапитала за нову колонијалну поделу и окупацију света, „милом или силом”. У овом контексту НАТО је данас постао инструмент предаторске „крваве демократије” и „милитаристичког хуманизма”.¹

Свет је данас у дубокој кризи, радикалним облицима превирања и крви. „Нови крсташи”, са својим легионарима поново плешу широм планете: под фирмом „слободе”, затиру слободу и намећу нове ланце ропства читавим народима и регионима.

Данас се мора јасно рећи, да доминантна неолиберална стратегија развоја савременог капитализма – јесте произвођач кризе. Она се не може превладати без напуштања неолиберализма и избора нове, социјалдемократске - која ће спојити идеје социјализма и либерализма; једнакости и слободе; без социјално усмерене тржишне привреде и транзиције са социјалном одговорношћу.

4. О системском структурном карактеру глобалне светске кризе

Савремена светска криза неоправдано се редукује на финансијску и привремену. Она је дубоко системска, структурна и дугорочна. Повезана је са доминантном неолибералном стратегијом развоја савременог капиталистичког система производње и управљања. Стога без промене, базичних основа тог система и стратегије развоја, није могуће њено разрешење. Финансијска криза само је врх „леденог брега” ове кризе. Међутим, њени генератори су дубоки и имају системски и структурни карактер. То је криза „дугог вала”.

У условима савременог глобалног капитализма, логиком капиталистичког начина производње и управљања, посредством нових технологија и процеса глобализације – остварују се нови видови концентрације и централизације капитала, његова репродукција све је више везана за сферу финансијских тржишта и извоза капитала, а не за производњу и капацитете реалне економије. Финансијска буржоазија следећи логику тржишног фундаментализма постала је доминантна фракција капиталистичке класе. Она својом експанзијом, преко ММФ и Светске банке, остварује екстапрофит и шири своју моћ планетом, попут хоботнице, намећући земљама периферије и полупериферије да следе курс реформи у духу монетаристичке економске политике. Ради задовољавања похлепних интереса савремена финансијска лумпенбуржоазија уводи у дужничко ропство бројне земље, шири талас кризе широм света.

Ови нови „ковачи лажног новца” стварају илузију о развоју, а фактички уводе свет у субразвој. На делу је ширење феномена „олош економије”. Посрнуће не само економије у земљама трећег света и земљама у транзицији, већ се све више њене негативне последице осећају и у земљама светског центра. Видљиви су знаци кризе у САД, као престоници финансијске моћи, и Европској

¹ Видети Н. Клајн, *Доктрина шока – успон капитализма катастрофе*, Графички завод Хрватске, Загреб, 2008.

Унији, која је у последњих двадесет година почела да напушта социјалдемократски модел и да следи англосаксонски – неолиберални.

	Светска популација	Светско богатство
Најбогатији	20 %	82,7 %
Други	20 %	11,7 %
Трећи	20 %	2,3 %
Четврти	20 %	1,9 %
Најсиромашнији	20 %	1,4 %

Табела 1: Дубина социјалне поларизације света

Извор: Д.Хелд&А.МцГреу, *Глобалисацион/Анти-Глобалисацион*, Политу Пресс, Цамбридге, 2002, стр. 82

Заједнички жаришни синдром ове кризе испољавају се: у привредној депресеји производној рецесији, напуштању сектора развоја реалне економије, радикалној деиндустријализацији, масовној незапослености и осиромашењу радничке класе и средњих слојева; у расту социјалних неједнакости између друштвених класа и регионалних диспропорција у развоју (Север – Југ). Ширењу поља противречности и сукоба: од класних ка ратним и цивилизацијским. Од локалних и регионалних конфликта ка глобалном и цивилизацијском сукобу.

	Постиндустријска друштва	Трећи свет
Број телефонских линија	74,4 %	1,5 %
Корисници интернета	93 %	0,2 %
Удео у патентима	95 %	0,0 %

Табела 2. Информатички јаз

Извор: Мирослав Печујлић: *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд 2002, стр. 115.

Од тренутка отворене манифестације светске кризе у форми финансијске кризе (2008), ова се криза попут цунамија шири планетом – од једног континента на други. Најпре су се нашле на удару САД и земље еврозоне. Мере које предузимају владе развијених земаља у функцији су спашавање банака и банокрота, а не оживљавања привреде и изласка из кризе. Тиме се вртимо у зачараном кругу! С правом озбиљни економисти упозоравају да се овим палијативним мерама отклања само део последица, али не и њени системски/структурни генератори. Највидовитији међу њима прогнозирају да „криза тек долази”!, те да уколико не напустимо пут којим се крећемо, изгубљени смо (Ник Тинбергер)!

5. Свет на раскршћу: или неолиберални постмодерни тоталитаризам или социјалдемократски модел развоја

Орвелова негативна утопија/дистопија, наговестила је долазак нове чизме која гази/влада светом. То није само пародија на „тешки социјализам”, већ и наговештај стварања посмодерног тоталитаризма на Западу. Управо да-

нас, као да живимо у ери произвођења тог типа Орвелијане: у социјалдарвинистичком свету, у коме велике рибе гутају мале; у коме су сви равноправни, али су само неки равноправнији. У свету убиственог капитализма катастрофе, бездушне владавине „златне милијарде” над остатком лумпенпланете.

Неолиберални модел развоја, довео је до формирања деформисаног процеса глобализације, тј. њене инструментализације - да њене тековине служе снагама мегакапитала, за нову, планетрану доминацију над светом. На делу је моноцентрични глобализам – као пројекат/поредак нових неједнакости, подела и поробљавања у свету.

Иза бројних локалних и регионалних сукоба у свету данас, по правилу, лежи структурална, социјална неједнакост, која се шизофрено транспонује и комбинује са верским, етничким и цивилизацијским разликама, тј. геокултурним факторима.

Но, без обзира на идеолошке легитимације, све је видљивији дубљи карактер савремене кризе и подела у свету, која проистиче из капиталистичког начина производње и управљања светским ресурсима. Или како истиче Мануел Кастелс: на делу је супротност између технолошке хиперразвијености света и социјалног субразвоја тј. неразвијене солидарности и човечности.

Време је да се брзо и одлучно трага за новим моделом развоја, док није касно. У супротном, криза ће свет увући у глобални сукоб. Наиме, локални и регионални сукоби – по ланцу догађања – неће се одиграти само на периферији светског система, већ ће ускоро захватити престоницу светских центара моћи. Јер се показује да варвари нису само пред капијама Рима, већ и у самом срцу земаља светског центра. То већ најављују припадници антиглобалистичког покрета „Окупирајмо Вол Стрит”. Да би се избегло суочавање са темељним узроцима кризе – капиталистички начин проузводње/управљања, светска коалиција плутократа биће спремна да преусмери конфликт у правцу глобалног. Као да се прогнозе Бзежинског из „Велике шаховксе табле”, али и других геостратега о наступајућем добу „либералне империје” (Купер и Кајган), полако али сигурно остварују.

Економија САД-а је данас у рецесији са великим дуговима. Њена спољна неоимперијална политика све је нервознија и огољено агресивна. НАТО је постао продужена рука ТНЦ у новој реколонијализацији, новом поковавању света. ММФ и Светска банка – су механизми снага финансијског мегакапитала за кредитирање/задуживање земаља у развоју и транзицији ради извлачења екстра профита, тј. неокололијалну експлоатацију.

Свет је доиста на раскршћу. Криза се све више радикализује, уводећи свет у хаос, у бројне турбуленције. Старим механизмима се њоме не може управљати. Нити су садашње елите спремне да обуздају своју халапљиву моћ и мењају карактер система. Извесно је да се свет креће ка постмодерним облицима диктатуре и да је на делу процес „заласка демократије”.² Наиме, све се више одлучивање о кључним питањима отуђује од народа и парламента, и

² Видети о томе у студији З. Видојевића, *Демократија на заласку*, Службени гласник, Београд, 2010.

завршава „пречицом” у органима извршне власти, уз асистенцију „владара из сенке”, тј. моћних лобиста снага мегакапитала, олигарха и плутократа.

Нарасли гнев осиромашеног опљачканог, обесправљеног, увређеног и огорченог народа све се више излива у форми синдикалних и других социјалних и политичких протеста широм света у форми генералних штрајкова и других облика алтернативног деловања нових друштвених покрета (антиглобалиста..). Њима се све више оспорава отуђена моћ садашњих владајућих елита и њихових радикалних реформи, које се најчешће желе спровести уз рестрикцију радних и социјалних права, преко грбаче најширих слојева, грађана и народа.

Иако се преспоро формира *коалиција антисистемских покрета* – традиционалних и нових – извесно је да криза помаже сазревању свести да се овако даље не може. Отуда на транспарентима све више радикалних парола „*Свет није на продају*”! „*Доста са пљачком! Доле тиранија! Пробудимо се! За глобалне друштвене промене*”!

Савремена левица је американизована и пацификована. Дубоко интегрисана у постојећи капиталистички поредак, а њено руководство аристократизовано. Криза производи нове изазове. Могуће је да ће изродити нову левицу и нове синдикате. За сада, у побунама предњаче млади. Очекивати је да ће се она проширити на радништво и осиромашену средњу класу. Уколико се брзо не отворе канали за демократско разрешење ове кризе, извесно је да ће расти противречност и сукоби, који ће имати антагонички карактер и неће моћи да се разреши у оквиру постојећег система.

Покушаји управљања кризом системом јачања репресије и завођења привремених диктатура, суспензијом демократских институција, само ће даље продубити/проширити кризу. Мора се *трагати* за новом алтернативом, новим моделом развоја и управљања, уколико се жели напустити овај паклени круг. Питање је – да ли је савремена елита спремна за ту промену!? Нисам сигуран.

Кључ је у социјалдемократској алтернативи; револуцији глобализације разумевања и солидарности новом партнерству друштвених класа за развој и мир у свету.

Савремена наука, снагом својих резултата и критике треба да помогне развијању демократске јавности, критичке свести – о правцу и хоризонтима могућих промена. О потреби ангажовања, суделовања у оновременим борбама да свет буде праведнији и бољи. Да је могућа друга и нова перспектива развоја света.

Насупрот неолибералном догматизму да свет треба препустити голој игри/стихији снага тржишта – које ће аутоматски произвести напредак и правду и донети слободу и срећу људима, наше је мишљење да економија није само себи циљ. Те да и филозофија тржишног фундаментализма може довести до појаве нових облика тоталитаризма и диктатуре, као и етистичка неконтролисана моћ у ери стаљинизма, када се политика појављивала као судбина. Уместо циља „профит изнад човека! економија мора бити стављена у функцију економије благостања и среће (П. Бурдије), у служби напретка друштва и еманципације човека.

Овакав радикални заокрет могућ је само ако се следи социјалдемократска стратегија развоја и на њој заснује одговарајућа политика. Историјски су докази да је у послератном развоју Европа на тој стратегији остварила највећи привредни раст, социјално партнерство и благостање за све слојеве друштва, као и допринела детанту и борби за мир у свету.

Социјалдемократску концепцију друштвеног развоја најасније је представио у својој студији „Сутра је увек касно”! *Фредерико Мајор* – речима „*Progresio Popularum*”. Прогрес у функцији благостања и слободе свих народа, среће сваког човека! Ова концепција у центру има стратегију историјског компромиса друштвених класа и њихово социјално партнерство за развој, друштвено благостање и мир. Она инсистира на јединству борбе за социјалну једнакост, политичку равноправност и слободу сваког појединца. Њена је платформа јединство социјалне и политичке демократије. Економија и политика у служби човека и друштва, а не изнад и против њих³.

Реафирмација социјалдемократског модела развоја извукла би свет из кризе и могућег будућег ратног хаоса. Отворили би се простори за нову демократску револуцију глобализације, разумевања и солидарности (Е.Морен). Ја верујем да је такав правац друштвеног развоја не само пожељан, већ и могућ. *Пробудимо се! И суделујмо у новој револуцији солидарности. Без ње, нема пута ка слободи човека и човечанства, нити истинског мира у свету!*

Литература:

1. Видојевић З., *Демократија на заласку*, Службени гласник, Београд, 2010.
2. Klajn N., *Doktrina šoka – uspon kapitalizma katastrofe*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2008.
3. Митровић Љ., *Друштвене промене и актери*, Правни факултет, Ниш, 1999.

³ Опширније о томе у ауторовој кризи „Друштвене промене и актери, Правни факултет, Ниш, 1999.